

3 בספטמבר 2013

כישלון קהילת המודיעין האמריקאית בהערכת מתקפת הפתע המצרית-סורית במלחמת יום הכיפורים מאת: ד"ר אהוד ערן¹

עיקרי ממצאי העבודה

"**Egypt-** The current, large-scale mobilization exercise may be an effort to soothe internal problems as much as to improve military capabilities, Mobilization of some personnel, increased readiness of isolated units, and greater communication security are all assessed as parts of the exercise routine... **there are still no military or political indicators of Egyptian intentions of preparation to resume hostilities with Israel.**"

(DIA intelligence summary, 6 October 1973²)

1. מסמך זה סוקר את הכישלון המודיעיני האמריקאי בהערכת מתקפת הפתע המצרית-סורית באוקטובר 1973 (להלן מלחמת יום הכיפורים) ובכך לתת זווית ראייה נוספת לחוקר ולקורא הישראלי. כישלון זה לא היה רק נחלתה של ישראל. מסמכים ומחקרים של קהילת המודיעין האמריקאית, ששחררו לפרסום בשנים האחרונות, כמו גם ספרות אקדמאית וספרי זיכרונות, מצביעים על כישלון קהילת המודיעין האמריקאית להעריך, כי מלחמה עומדת בפתח. קהילת המודיעין האמריקאית לא העריכה שפניהן של מצרים וסוריה למלחמה באוקטובר 1973 והמודיעין האמריקאי דבק בחוזקה בהערכה שגויה זאת ממש עד פרוץ הקרבות.

2. בלב ליבו של הכשל האסטרטגי ההערכתי האמריקאי עמדה קונספציה (הגם שלא כונתה כך³), אשר נבנתה ע"י גורמי ההערכה בארה"ב, לפיה הצד הערבי מבין היטב, שהוא אינו יכול לנצח את ישראל ולכן הוא לא יצא למלחמה. הקונספציה האמריקאית השגויה נשענה על מספר מרכיבים, בין השאר גם מראייה תרבותית של הצד הערבי כבלתי אפקטיבי במלחמה מודרנית. בדומה לקהילת המודיעין הישראלי גם קהילת המודיעין האמריקאית לא הבינה כי בראייתה של מצרים גם כישלון צבאי

¹המסמך נכתב ע"י ד"ר אהוד ערן לבקשת מרכז המידע למודיעין ולטרור בעמותת המל"מ. ד"ר עו"ד אהוד ערן הוא מרצה ליחסים בינלאומיים בבית הספר למדע המדינה באוניברסיטת חיפה. במסמך שולבו תובנות של תא"ל (מיל) עמוס גלבוע, מי שהיה ראש חטיבת המחקר באמ"ן ושל ד"ר אל"מ (מיל) ראובן ארליך, מנהל מרכז המידע למודיעין ולטרור.

² גם הסיכום היומי של ה-CIA מבוקר ה-6 באוקטובר קבע, כי הערבים וגם הישראלים אינם מעוניינים ליזום פעולות צבאיות. בסיכום נאמר, כי מבחינתה של מצרים לפעולה צבאית אין היגיון בצומת קריטית זו בעוד שבעבור סוריה הרפתקה צבאית תהיה "מעשה התאבדות" (פרוט ראו במהלך העבודה).

³ האמריקנים כינו מרכיבים מתוך הקונספציה שלהם "דעה מוקדמת" (PRECONCEPTION).

עשוי לקדם את היעד המדיני-אסטרטגי של הנעת תהליך מדיני, שיביא להשבת סיני לידיים מצריות. הגוף היחידי בקהילת המודיעין שהבין זאת הייתה יחידת המחקר של משרד החוץ האמריקאי (ה-INR), אשר העריכה במאי 1973, כי חידוש מעשי האיבה עד הסתיו הינה אפשרות (בסבירות) של יותר מחמישים אחוזים, אך היא נסוגה ממנה עד סתיו 1973.

3. כמו בישראל כך גם בארה"ב האחריות לכישלון המודיעיני הוטלה על המחקר ולא על האיסוף, כפי שנקבע באחד הדו"חות (דצמבר 1973) לניתוח הכישלון: "המידע שסופק ע"י גורמי האיסוף בקהילת המודיעין, היה בו כדי להניע את קהילת המודיעין להתריע [על פרוץ מלחמה אפשרית]". בדרך הטבע, בשל שיקולי ביטחון מידע, המסמכים האמריקאים אינם מפרטים את המקורות עליהם התבססה ההערכה המודיעינית. עולה מהם, כי האיסוף האמריקאי כלל חוזי לוויני, דיווחים של אנשי מודיעין ודיפלומטים מקהיר ומדמשק ומידע, שמקורו במודיעין הירדני, שהניב ידיעה התרעתית רבת ערך. בחומר, שפורסם ישנן גם עדויות להסתייעות במקורות סיגינט אולם הרושם הוא, שהמדובר במקורות טקטיים, אשר לא העניקו לגופי ההערכה חדירה עמוקה לדרגי מקבלי ההחלטות במצרים או בסוריה. בדו"חות המודיעיניים האמריקאים לא מצאנו עדויות להסתמכות על מקורות צמרת יומינטיים במצרים או בסוריה.

4. מהמסמכים האמריקאים עולה, כי הקונספציה המחקרית האמריקאית השגויה, על מרכיביה השונים, הייתה במקרים רבים דומה לזו של הקונספציה הישראלית. לפיכך אחת הסוגיות המסקרנות הינה השאלה באיזו מידה הושפע הכשל ההערכתי של החוקרים האמריקאים מהכשל הישראלי (וההפך), לנוכח שיתוף הפעולה המודיעיני ההדוק, שהתקיים בין שתי קהילות המודיעין ולנוכח המוניטין הרב של קהילת המודיעין הישראלית. המסקנה העולה מהמסמכים האמריקאים היא, שגם אם החוקרים האמריקאים הושפעו במידה רבה מעמיתיהם הישראלים (למשל בכל הנוגע ליעדי המלחמה המצריים או להערכות ממעיטות על איכות הלוחמים הערבים), ועל אף שתי קהילות המודיעין הזינו זו את זו, קהילת המודיעין האמריקאי הגיעה למסקנותיה המוטעות באופן עצמאי, על בסיס המשאבים הלא מבוטלים, שעמדו לרשותה. מכל מקום, קהילת המודיעין האמריקאית דבקה בקונספציה ממש עד פרוץ הקרבות והמשיכה לדבוק בכמה ממרכיביה גם לאחר פתיחת המתקפה המצרית-סורית. ההערכה השגויה האמריקאית לא השתנתה גם נוכח שינוי של הרגע האחרון בהערכה הישראלית, בבוקר ה-6 באוקטובר 1973.

5. בין קהילות המודיעין בישראל ובארה"ב, ובפרט בין אמ"ן ל-CIA, שירותי המודיעין המובילים, היו הבדלים משמעותיים בכל הנוגע ליכולותיהם המודיעיניות ולמעמדם במדינותיהם. בעוד שאמ"ן, הנושא באחריות המרכזית לגיבוש הקונספציה המחקרית השגויה, נהנה באותה עת מיוקרה רבה ומהשפעה רבה בצה"ל ובקרב הקברניטים בישראל, היה ה-CIA, שרוי בתקופת שפל קשה, שנמשכה במשך כל שנות השבעים. הכשל המודיעיני האמריקאית באשר למתקפת הפתע המצרית-סורית ארע בתקופה של כשלים מודיעיניים נוספים, של משבר אמון חריף בין ה-CIA לנשיאי ארה"ב על רקע מלחמת וייטנאם ופרשת ווטרגייט, ושל טלטלות עזות בתוך ה-CIA. הדבר התבטא בחילופי גברי מרובים (במהלך 1973 הוחלף ראש ה-CIA פעמיים), וברפורמות בתחומי ההערכה, שלא הגיעו לבשלות אך בינתיים הקשו על עבודתם של החוקרים.

6. ב"שורה התחתונה" אנו סבורים, כי קהילת המודיעין הישראלית, ומדינת ישראל בכלל, צריכים ללמוד **שני לקחים מרכזיים** מהכישלון ההתרעתי האסטרטגי האמריקאי, שנלווה לכישלון הישראלי:

א. **הלקח הראשון: כישלונות ישראל וארה"ב המחישו פעם נוספת את טיבעה האוניברסאלי של ההפתעה האסטרטגית, שגם שרותי המודיעין עתירי משאבים ויכולות, עלולים ליפול קורבן לה** (לאמריקאים ניסיון היסטורי מר בכישלונות הערכתיים הנוגעים למתקפת פתע שהבולט שבהם היו פרל הרבור). בשל טבעה האוניברסאלי של ההפתעה על חוקרי המודיעין ללמוד מניסיון מדינות אחרות ושירותי מודיעין אחרים, במגמה להפיק לקחים מתודולוגיים וארגוניים, שישפרו את יכולת ההתמודדות עם אתגרי העתיד.

ב. **הלקח השני, הנגזר מהראשון, הינו שמדינת ישראל חייבת לפתח יכולות מודיעיניות עצמאיות**, באותם נושאים החיוניים לקיומה, בדגש על סוגיית ההפתעה האסטרטגית העומדת בראש הצי"ח המודיעיני. לשם פיתוח ושימור יכולות אלו יש להקצות לקהילת המודיעין הישראלית את המשאבים הנחוצים, תוך שאיפה לצמצם ככל האפשר את ההזדקקות ליכולות מודיעיניות חיצוניות, גם כאלו של מעצמת-על ידיוותית, המקיימת שירותי מודיעין רבי יכולת, והמשתפת פעולה עם ישראל.

הערות מתודולוגיות

7. מסמך זה מתבסס על עיון ראשוני בדו"חות ומחקרים של קהילת המודיעין האמריקנית, אשר שוחררו לפרסום בשנים האחרונות. חשיבות מיוחדת נודעת לדו"ח מחקר, שפרסם צוות חקירה של מנהל המודיעין הלאומי (Director of Central Intelligence). ב-20 בדצמבר 1973.⁴ מקור חשוב נוסף הינו אסופת מאמרים, שפרסמו במשותף הספרייה הנשיאותית של הנשיא ניכסון וה-CIA בינואר 2013, לקראת כנס שעסק בנושא: "הנשיא ניכסון, המודיעין ומלחמת יום הכיפורים".

8. בנוסף לכך הסתייע המסמך במחקרים, ספרים וספרי זיכרונות מן האקדמיה ומחוצה לה. כך למשל נעשה שימוש בזיכרונותיו של ג'ק אוקונול, איש ה-CIA, שהיה מקורב מאוד למלך חסין וכן בסיכומי דיונים בצוותו של הנרי קיסינג'ר, היועץ לביטחון לאומי ושר החוץ, בשלהי המלחמה. כמו כן נעשה שימוש בשקלוט חלק משיחות הטלפון של קיסינג'ר, ששוחררו ע"י משרד החוץ האמריקאי בעשור שעבר ומסמכים אחרים, ששוחררו ע"י משרד החוץ באסופה מיוחדת שהוקדשה למדיניות החוץ האמריקאית נוכח מלחמת יום הכיפורים. כן נסקרו מספר מצומצם של מקורות משניים לרבות מאמרו של שיירוק על צוות ניתוח הכשלונות של קהילת המודיעין האמריקנית ומאמרם של וונטיק ושלום על הכשלון האמריקני ב-1973, שהוא למיטב הבנתנו המאמר הראשון בעברית שעסק בנושא זה. להשלמת התמונה הסתייע המסמך גם בפרסומים מחקרניים ישראליים על מלחמת יום הכיפורים בדגש על ספרו של אורי בר יוסף "הצופה שנרדם: הפתעת יום הכיפורים ומקורותיה" (2001).

9. מטבע הדברים, מטעמי ביטחון מקורות, לא כל המידע המודיעיני הרלוונטי שוחרר ע"י קהילת המודיעין האמריקאית. המידע הרב ששוחרר נבחן באופן ראשוני בלבד נוכח היקפי החומר הגדולים.

⁴ הדו"ח שוחרר לפרסום בגרסה חלקית ב 2006 ובגרסה מלאה יותר, אך עדיין לא שלמה, ב 2009.

נוכח מגבלות אלו יש לראות במסמך זה ניתוח ראשוני של הכשל ההתרעתי האמריקאי במלחמת יום הכיפורים. על מנת להרחיב את היריעה בנושא זה יהיה צורך להמתין לשחרור מידע נוסף, להעמיק בניתוח המידע האמריקאי העומד לרשות החוקרים ולהשוות אותו למסמכים ולפרסומים מחקריים אודות ההפתעה האסטרטגית, שהופיעו בישראל.

10. מסמך זה כולל את הפרקים הבאים:

א. חקירת הכישלון המודיעיני בארה"ב.

ב. רקע היסטורי לכישלון ההערכה האמריקאי.

ג. מרכיבי הקונספציה האמריקאית השגויה.

ד. ניתוח הסיבות לכשל המודיעיני והפקת לקחים

ה. מידת אחריותו של האיסוף לכשל ההערכה.

ו. הטיית לגבי העוצמות הצבאיות של הצד הישראלי והערבי.

ז. האם ובאיזו מידה הושפעה הערכת המודיעין האמריקאית מזו הישראלית?

ח. הרקע הארגוני והפוליטי הפנים-אמריקאי: המשברים ב-CIA בשנות השבעים של המאה הקודמת.

ט. רשימה ביבליוגרפית.

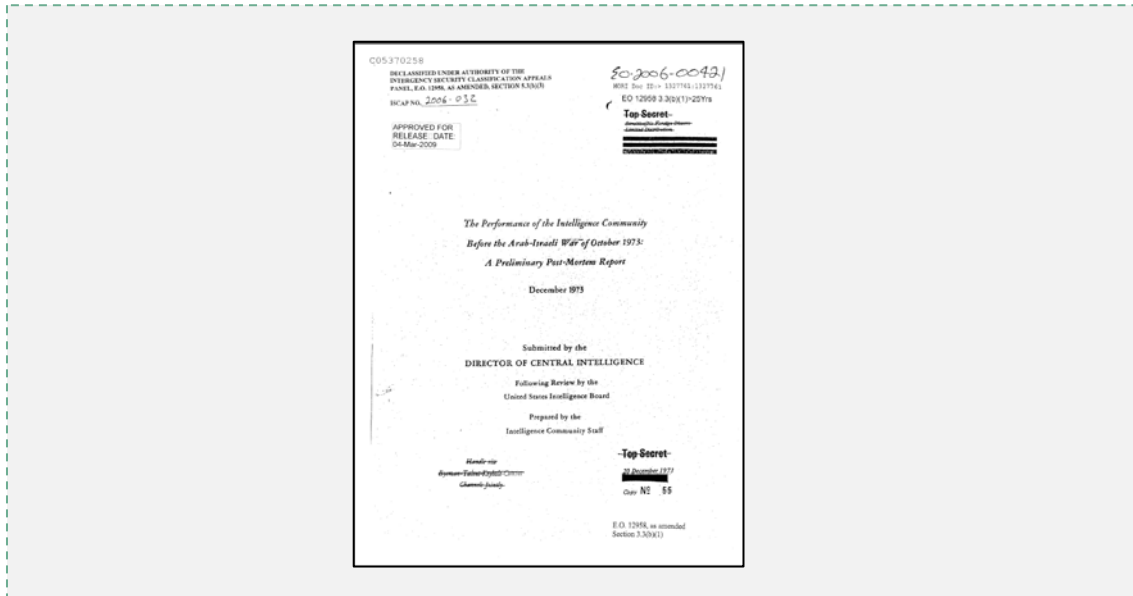
חקירת הכישלון המודיעיני בארה"ב

11. בראיית קהילת המודיעין האמריקנית, כמו גם בראיית הדרג המדיני שמעליה, חוסר היכולת להעריך, כי פניהן של מצרים וסוריה למלחמה כנגד ישראל, **נתפס ככישלון מן המעלה הראשונה**. נוכח הכישלון (אך גם בשל סיבות נוספות) אימצה קהילת המודיעין האמריקנית זמן קצר לאחר סיום המלחמה **תכנית של ניתוחי כישלונות (post mortem)**. הניתוחים הללו נכתבו בין השנים 1975-1973 על ידי יחידה של "**צוות קהילת המודיעין**" (National Intelligence Staff), או בקיצור NIS⁵.

12. ארבעה מתוך שבעה דו"חות ניתוחי הכישלונות, שכתב הצוות, הוקדשו לסוגיות מזרח-תיכוניות, ושניים מהם, ליחסי ישראל-מצרים. הדו"ח **הראשון הוגש ב-20 בדצמבר 1973 למנהל**

⁵ **National Intelligence Staff (NIS)**, הינו צוות, שהוקם במרץ 1972 בכדי לתמוך בראש ה-CIA בכובעו כמנהל המודיעין הלאומי (Director of Central Intelligence). את ניתוחי הכישלונות כתבו חוקרים מיחידת משנה ה- Product Review Division. ראה: http://www.foia.cia.gov/sites/default/files/document_conversions/1699355/1977-09-01.pdf. <http://www.fas.org/irp/offdocs/int022.html>

המודיעין המרכזי (Director of Central Intelligence, או בקיצור DCI)⁶. הדו"ח סיכם את תפקודה של קהילת המודיעין האמריקנית בתקופה, שקדמה למלחמת יום הכיפורים ואת כישלונה להעריך את פרוץ המלחמה. הדו"ח התמקד בתקופה שבין מאי 1973 לפרוץ המלחמה. הוא כלל ניתוח מקיף של כל הידיעות וכל התוצרים המחקריים, שהפיקה קהילת המודיעין האמריקנית בחמשת החודשים שקדמו למלחמה וכן עיון במסמכים המרכזיים הרלבנטיים, שהפיקה הקהילה מאז תום מלחמת ששת הימים. כמו כן ראינו כותבי המחקר כ-75 חוקרים ומנהלים בקהילת המודיעין.

דו"ח בדיקה אמריקאי (20 דצמבר 1973) העוסק בבחינת הסיבות לכשל של קהילת המודיעין האמריקאית בהערכת מתקפת הפתע המצרית-סורית⁷

13. הדו"ח הראשון נפתח במילים: "היה כישלון מודיעיני בשבועות, שקדמו לפרוץ המלחמה במזרח-התיכון ב-6 אוקטובר [1973]". הוא קבע, כי למרות קשיים מסוימים באיסוף, סוכנויות האיסוף של קהילת המודיעין סיפקו בדרך כלל מידע רב, שאמור היה לספק לחוקרים תובנה, שפניהן של מצרים וסוריה למלחמה. אולם חוקרי המודיעין דבקו בעמדתם השגויה ממש עד הרגע האחרון. כך למשל, דו"ח המודיעין היומי של המודיעין הצבאי סוכנות הביון של משרד ההגנה (ה-DIA), קבע בשישה לאוקטובר 1973, יום פרוץ המלחמה, כי:

"מצרים: תרגיל הגיוס (MOBILIZATION) גדול ההיקף הנוכחי, עשוי לבטא מאמץ ליישב מתחים פנימיים, לא פחות שהוא נועד לשפר יכולות צבאיות. גיוס של חלק מכוח האדם, שיפור המוכנות של יחידות מבודדות, ושמירה משמעותית יותר על בטחון קשר מוערכים כחלק משגרת התרגיל... אין עדיין אינדיקציות צבאיות או מדיניות לגבי כוונות או הכנות מצריות לחדש את מעשי האיבה נגד ישראל"⁸. (ציטטה זאת במקורה באנגלית ראו בעמוד השער).

⁶ מנהל המודיעין המרכזי (Director of Central Intelligence) עמד להלכה בראש קהילת המודיעין האמריקנית לצד תפקידו כמנהל ה-CIA. בפועל, רוב הסוכנויות שמרו על עצמאותן. שני הכובעים הופרדו לאחר אירועי ה-11 בספטמבר 2011 ועתה עומד בראש קהילת המודיעין האמריקאית מנהל המודיעין הלאומי (Director of National Intelligence).

⁷ Release by Interagency Security Classification Appeal Panel in response to mandatory review request (www2.gwu.edu)

⁸ Intelligence Community Staff, "The performance of the Intelligence Community before the Arab-Israeli War of October 1973: A Preliminary Post Mortem Report", 20 December 1973, p. 3.

14. ה-DIA לא היה בודד בעמדה נחרצת זאת. גם הסיכום היומי של סוכנות הביון המרכזית (CIA) בבוקר פרוץ המלחמה קבע: "ישראל-מצרים-סוריה: גם הישראלים וגם הערבים חוששים יותר ויותר מן הפעולות הצבאיות של הצד השני למרות, שנראה, כי אף צד אינו מעוניין ליזום [פעולות] כאלו... מבחינתה של מצרים לפעולה צבאית אין הגיון בצומת קריטית זו... סיבוב נוסף של אלימות יהרוס כמעט בוודאות את מאמציו הדקדקניים של סאדאת לאושש את הכלכלה ויפגע במאמציו הנוכחיים לבנות חזית מדינית ערבית אחידה, בייחוד עם מדינות פחות מיליטנטיות, העשירות בנפט". ובאשר לסוריה, הזהיר הדו"ח, "הרפתקה צבאית תהיה כמוה כמעשה התאבדות, והוא [הנשיא הסורי] אמר כן [במשתמע, בפומבי]"⁹.

15. לטענת קיסינג'ר, שר החוץ והיועץ לביטחון לאומי, הוא חשש בשבוע, שקדם למלחמה, מפני אפשרות חידוש הלחימה ואף העלה חשש זה בפני השגריר הישראלי שמחה דיניץ, שהרגיע אותו. ויליאם קוונדט אחד מאנשי צוותו של קיסינג'ר, טען אחר כך, כי קיסינג'ר היה רגיש במיוחד לאפשרות של פרוץ מלחמה, מכיוון שבפגישות עם מזכיר המפלגה הקומוניסטית הסובייטית, ליאוניד ברז'נייב במאי 1973, אמר המנהיג הסובייטי לקיסינג'ר ש"הערבים רציניים" בכוונת המלחמה שלהם.¹⁰ למרות דבריו המרגיעים של השגריר הישראלי, ביקש קיסינג'ר מקהילת המודיעין ב-1 אוקטובר 1973 להעריך מה הסיכוי, שהקרבות יחודשו. נראה, שחששו ממלחמה במועד זה נבע מן המידע המודיעיני, שספקו הירדנים, לפיו מצרים וסוריה עומדות לתקוף את ישראל. קיסינג'ר גם ביקש שהקהילה תכין הערכת מודיעין לאומית (NIE), שתבחן את האפשרות שהצדדים עשויים לחדש את הקרבות. הערכה זו לא הושלמה בשל פרוץ המלחמה.¹¹

16. מכל מקום, הנרי קיסינג'ר קיבל בימים שקדמו למלחמה התייחסות לפנייתו, בדמות שני דו"חות נפרדים, שיועדו לשני כובעיו הנפרדים. כשר החוץ, תפקיד אותו היא מילא מאז 23 ספטמבר 1973, הוא קיבל דו"ח מגוף המחקר של משרד החוץ (INR); ובכובעו כיועץ לביטחון לאומי, תפקיד שמילא מאז ראשית 1969, הוא קיבל דו"ח מסוכנות הביון המרכזית. שני הדו"חות, סיפר קיסינג'ר קבעו, כי הסיכוי למלחמה הינו בסבירות נמוכה (highly improbable). "במהלך השבוע", אמר קיסינג'ר לאנשי צוותו, התקבלו אימותים נוספים להערכה זו.¹² בזיכרונותיו כתב

⁹ Intelligence Community Staff, "The performance of the Intelligence Community Before the Arab-Israeli War of October 1973: A Preliminary Post Mortem Report", 20 December 1973, p. 4

¹⁰ Harold P. Ford, "Richard Holms as Director of the CIA", in: center for the study of Intelligence and the Nixon Presidential Library, President Nixon and the Role of Intelligence in the 1973 Arab-Israeli War, 30 January 2013, p. 19.

¹¹ במאי 1973 העריכו שירותי המודיעין הסובייטים, כי המצרים והסורים החליטו להתכונן ל"פעילות צבאית התקפית" וכי "הפעילות של אסד וסאדאת עשויות להוליך לצעדים שיצאו מכלל שליטה במזרח התיכון". הרוסים חששו כי מלחמה באזור תפגע במאמצי ההפשרה שלהם מול ארה"ב ולכן דחקו באמריקנים במאי וביוני 1973. קיסינג'ר הדף את האזהרות הסובייטיות, שנתפסו בעיניו גם כניסיון ללחוץ על ארה"ב להסכים להסדר במזה"ת לפי עקרונות, שהציעה מוסקבה. קיסינג'ר חזר על העמדה של שירותי המודיעין האמריקנים ואמר למנהיג הסובייטי כי "ההערכה של אנשינו היא, שלא סביר (unlikely), שהמצרים והסורים יפתחו בפעילות צבאית בששת השבועות הקרובים" וכי להערכתנו מלחמה רק תביא לתבוסה ערבית. ראה: Craig Daigly: The limits of détente. The United States, the Soviet Union, and the Arab-Israeli Conflict 1967-1973 New-Haven Yale University Press, 2012, p.265-269.

¹² Secretary's Staff Meeting, October 23, 1973, p. 3 See:

<http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB98/octwar-63.pdf>

קיסינג'ר אמר לאנשי צוותו שחשוב לו להוכיח שהוא הופתע מן המלחמה, בכדי להזים את הטענות שהוא לחץ על ישראל להימנע ממתקפת מנע בבוקר ה-6 אוקטובר. לדבריו, נודע לו לראשונה על האפשרות הקונקרטית לפרוץ הקרבות רק זמן

קיסינג'ר, כי עמדתו לפיה הסיכוי למלחמה הינו נמוך, **הושפעה מהדיווחים הישראליים הרצופים, שאושרו ע"י מקורות אמריקאים, לפיהם התקפה ערבית על ישראל הינה כמעט בלתי אפשרית**¹³.

17. הערכה שגויה זאת של שירותי המודיעין האמריקנים באשר לכוונות של מצרים וסוריה לא השתנתה גם נוכח השינוי של הרגע האחרון בהערכה הישראלית בבוקר הששה לאוקטובר 1973, לפיו **מלחמה עומדת בפתח**. הערכה זאת הועברה לאמריקנים בפגישה, שהתקיימה בין ראש הממשלה גולדה מאיר לבין השגריר האמריקני קיטיניג בשעות הבוקר של השישה באוקטובר, היום בו פרצה המלחמה. בעקבות הפגישה כתב ווליאם קוונדט, עובד במועצה לביטחון לאומי, מזכר לסגן היועץ לביטחון לאומי ברנט סקוקרופט¹⁴ בו ציין, כי: **"שירותי המודיעין שלנו ממשיכים להמעיט באפשרות שהערבים יתקפו את ישראל ואין להם עדיין סימנים שפעולה כזו היא מיידית**. ניכר, כי שירותי המודיעין מעדיפים את ההסבר האלטרנטיבי [לפינוי חלק מן היועצים הצבאיים והאזרחים הסובייטים ממצרים ומסוריה] לפיו מדובר במשבר ביחסי הערבים עם ברית המועצות."¹⁵

18. ההערכה השגויה באשר למתקפת הפתע המצרית-סורית נתפסה בארה"ב ככישלון מודיעיני והשנים שחלפו לא עמעמו את תחושת הכישלון. כך למשל, במאמר מערכת, שכתב בושינגטון פוסט ב-16 באוגוסט 2004, הצביע הנרי קיסינג'ר על הכישלון האמריקני בפרשת יום הכיפורים כראשון מבין ארבעת הכישלונות המודיעיניים הגדולים של "שלושת העשורים האחרונים"¹⁶. אולם בעוד שבראיה האמריקאית לא היה זה כישלון בודד וחריג, ולא היה בו כדי להעמיד את ארה"ב בפני איום קיומי, הרי שבעבור ישראל היו לכישלון משמעותיות והשלכות הרות גורל.

רקע היסטורי לכישלון ההערכה האמריקאית

19. אורי בר-יוסף, בספרו "הצופה שנרדם, הפתעת יום הכיפורים ומקורותיה", כותב, כי הערכת המודיעין האמריקאית המוסמכת קבעה, כחודש לאחר מלחמת 1967, כי אין זה סביר שלצבא המצרי תהיה נכונות להילחם בישראל בקרוב. עוד קבעה ההערכה כי לסובייטים אין עניין ביוזמת מלחמה ערבית, שכן זו כרוכה בסיכונים משמעותיים, בראש ובראשונה סכנת עימות עם ארה"ב¹⁷.

20. אולם בהמשך, המתוחות הצבאית בין ישראל לבין סוריה ומצרים בתקופה, שלאחר מלחמת ששת הימים, הביאה לכך, שבראית חוקרים אמריקנים במהלך רוב התקופה, שבין 1967 ל-1973. **מלחמה ערבית-ישראלית נוספת היתה אפשרות קונקרטית, שעלולה הייתה להתממש בכל רגע**. בראית

קצר לפני שהחלו. מכל מקום, ניתן להניח, כי לו הייתה ישראל יוצאת למתקפת מנע לפני פרוץ הקרבות היא הייתה נתקלת בתגובה אמריקאית שלילית, על רקע הערכת קהילת המודיעין האמריקאית לפיה לא צפוי מהלך צבאי מצרי-סורי.

¹³ Henry Kissinger, *Years of Upheaval*, New York: Little, Brown and Company, 1982, p. 451.

¹⁴ בוקר על פי השעון האמריקני וצהריים בסיני ובגולן, כלומר כשעה או שעתיים לפני פרוץ הקרבות.

¹⁵ The White House, Memo from William B. Quandt to Brent Scowcroft re Arab-Israeli Tensions, October 6, 1973 (7:00 am), p. 2: See: <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB98/octwar-13.pdf>

סקוקרופט, איש צבא בעל תואר דוקטור ביחסים בינלאומיים, שימש אחר כך כיועץ לביטחון לאומי בממשל פורד ובוש האב. לימים הפך קוונדט (ועודנו) אחד המומחים הגדולים בקהילת מכוני המחקר ובאקדמיה האמריקנית לסכסוך הישראלי-ערבי.

¹⁶ Henry A. Kissinger, "Better Intelligence Reform: Lessons from Four Intelligence Failures, Washington Post, Aug 16, 2004. See: <http://www.henryakissinger.com/articles/wp081604.html>, <accessed June 19, 2004>

¹⁷ אורי בר-יוסף, הצופה שנרדם: הפתעת יום הכיפורים ומקורותיה, לוד: זמורה-ביתן, 2001, עמ' 43. להלן: אורי בר יוסף.

החוקרים אמריקנים, הפריסה המצרית והסורית לאורך מרבית התקופה ולכל המאוחר מאז 1970 הייתה התקפית באופייה ועל פניו אפשרה למדינות אלו לצאת למלחמה בלוח זמנים קצר יחסית. עיון במסמכי התקופה מראה, כי אפשרות זו הייתה כה ברורה לחוקרים עד שברוב המסמכים השתמשו במטבע הלשון "חידוש הלחימה" ולא "פרוץ מלחמה".

21. דו"ח המחקר האמריקני מדצמבר 1973 על הכשל המודיעיני קבע, כי "חוקר המזרח התיכון – בשירות המדינה או מחוצה לו – חי מזה זמן, ופחות או יותר התאים את עצמו בניחותא, לרעיון כי מלחמה יכולה להתחדש כמעט בכל רגע נתון וכי בסופו של דבר בוודאות כמעט מוחלטת אכן כך יקרה".¹⁸ יתר על כן, במהלך הזמן התברר לפיכך, כך קבע הדו"ח מדצמבר 1973, החוקרים למדו שלא להתייחס (DISCOUNT) "לרוב האינדיקציות של כוונה [ערבית] עוינת".¹⁹ דו"ח המחקר האמריקני כינה תהליך זה בשם "זאב, זאב", תסמונת בה לקו גם חוקרים ישראלים.²⁰

22. בנסיבות אלו, האתגר המרכזי של החוקרים האמריקאים בשנים אלו היה להבין מתי יתרגמו המצרים והסורים את יכולותיהם ואת הצהרותיהם למעשים. זאת, משום שבראיתם למרות ששורה ארוכה של "סימנים מעידים" (כמו הערכות הכוחות, עיונות בסיסית, והצהרות ערביות התכופות על חזרה ללחימה) אותתו על מלחמה מזה שנים, היא בפועל לא פרצה במשך תקופה ארוכה עד אוקטובר 1973. בניסיון להעריך מתי עשויה לפרוץ מלחמה, עבר מוקד המחקר האמריקני להיבטים המדיניים. חוקר אמריקני אמר לצוות, שבדק את הכישלון בסתיו-חורף 1973 כי: "בחנו את הפעילות הצבאית בתוך המסגרת הכללית של התמונה המדינית ולא ראינו אותה כמי שעומדת בפני עצמה. בסופו של דבר הכרחנו את עצמנו לדחוק את המידע הצבאי לתוך הפאזל המדיני, גם כשפיסות המידע [הצבאיות] לא התאימו כלל [לפאזל המדיני]".²¹

מרכיבי הקונספציה האמריקאית השגויה

23. חקירת הכישלון ההתרעתי לקראת מלחמת יום הכיפורים בארה"ב הטילה באופן ברור את האחריות על גורמי המחקר. כמו בישראל גם בארה"ב בנו גורמי המחקר קונספציה שגויה, אשר נשענה על מרכיבים דומים- צבאיים, מדיניים וחברתיים. להלן עיקרם:

א. המעטת היכולות הצבאיות של מצרים וסוריה והעצמת היכולת של צה"ל:

(1) קהילת המודיעין האמריקנית סברה, כי למצרים וסוריה לא הייתה יכולת צבאית לצאת למלחמה מול ישראל. מחקר משותף של סוכנות הביון המרכזית (CIA) וסוכנות המודיעין

¹⁸ Intelligence Community Staff, "The performance of the Intelligence Community before the Arab-Israeli War of October 1973: A Preliminary Post Mortem Report", 20 December 1973, p. 12

¹⁹ Intelligence Community Staff, "The performance of the Intelligence Community before the Arab-Israeli War of October 1973: A Preliminary Post Mortem Report", 20 December 1973, p. 12.

²⁰ אורי בר-יוסף כותב בספרו "הצופה שנרדם", כי תסמונת "זאב זאב" ("cry-wolf syndrome") נובעת מהתרעות שווא על מתקפה מתקרבת. התקפות שכאלו שוחקות לטווח ארוך את נכונות המודיעין להתריע על מתקפה חדשה ואת נכונות הקברניטים לפעול בהתאם למתחייב מההתרעה. תסמונת זאת מצאה ביטוייה במאי 1973, כחצי שנה לפני מלחמת יום הכיפורים. לעובדה שמלחמה לא פרצה במאי 1973 היה אפקט קטלני על הערכת המודיעין הישראלית בסוף קיץ 1973, כותב אורי בר-יוסף (אורי בר-יוסף, עמ' 23, 196-194).

²¹ Intelligence Community Staff, "The performance of the Intelligence Community before the Arab-Israeli War of October 1973: A Preliminary Post Mortem Report", 20 December 1973, p. 13

של משרד ההגנה (DIA) מיולי 1973 קבע בצורה ברורה כי כוחות צבאיים מצריים לא יוכלו לחצות את התעלה בהיקף משמעותי.²²

2) זאת ועוד, קהילת המודיעין האמריקאית העריכה, כי גם אם יפרצו קרבות ישראל תביס עד מהרה את המצרים באבידות מועטות בלבד (בפועל, הכוחות המצריים הצליחו, כידוע, להפתיע את כוחות צה"ל, לחצות את התעלה, לגרום לצה"ל אבדות כבדות, ולהחזיק בשטח קטן של הגדה המערבית של התעלה עד להפסקת האש ב-24 אוקטובר 1973). לפחות על פי החומר שפורסם, לאמריקנים לא הייתה הערכה מודיעינית סדורה בכל הנוגע לאמצעי הלחימה, שהעדרם מונע מהמצרים לפעול נגד ישראל (בשונה מהעמדה של מחלקת המחקר של אמ"ן, שקבעה בצורה חדה יותר כי ללא מפציצים ארוכי טווח מצרים לא תצא למלחמה).

3) הערכת מודיעין לאומית מיוחדת של כלל גופי הקהילה הרלוונטיים, שנכתבה ב-6 לאוקטובר 1973 (לאחר פרוץ הקרבות), עדיין כללה קביעה כי "לחימה כבדה תהיה קצרה בזמן כמעט בוודאות- לא יותר משבוע. אף צד אינו ערוך מבחינה לוגיסטית למעשי איבה ארוכים יותר בזמן. לישראל ישנה די עוצמה להקות את עוקצה (To Blunt) של ההתקפה הסורית בתוך כמה ימים ובאותה מהירות להדוף את המצרים מעבר לתעלה [תעלת סואץ]. לחימה בעצימות נמוכה יותר... [אן] דו-קרב ארטילרי בין [שני] גדות התעלה, לעומת זאת, עשויים להימשך לאורך זמן רב יותר"²³.

4) האמונה בעוצמה הישראלית לא נסדקה, לפחות אצל הדרג המדיני האמריקני, גם לאחר פרוץ המלחמה. כך למשל, בשיחת טלפון בליל 6-7 אוקטובר העריך שר החוץ והיועץ לביטחון לאומי קיסינג'ר, באזני שר החוץ המצרי אלזיאת, כי המלחמה תסתיים בניצחון ישראלי.²⁴

5) בפועל המצרים הגיעו לשורה של הישגים בימים הראשונים של המלחמה. הלחימה נמשכה כמעט שלושה שבועות בהם נגרמו לצה"ל אבדות רבות וגם בסופה החזיקו כוחות מצרים בגדה המזרחית של תעלת סואץ.

ב. אי הבנת היעדים האסטרטגיים של מצרים וסוריה: קהילת המודיעין האמריקנית העריכה, כי מצרים וסוריה הבינו היטב את נחיתותן הצבאית וכי הן לא ראו כל טעם לצאת למלחמה בה הן יודעות כי פניהן לתבוסה. לפיכך גרסה ההערכה, כי מצרים וסוריה העניקו עדיפות למהלכים מדיניים וכלכליים כאמצעי להשגת יעדיהם האסטרטגיים. בפועל, היעד המצרי למלחמה היה להניע מהלך מדיני להחזרת סיני, גם אם הדלק להתנעתו יהיה כרוך בהישגים

²² http://www.foia.cia.gov/sites/default/files/document_conversions/1699355/1977-09-01.pdf

עמוד 17

²³ Special National Intelligence Estimate, Washington, October 6, 1973. SNIE 35/36-73, Arab-Israeli Hostilities and their implications. In: Foreign relations of the United States, 1969-1976, Vol. 25 Arab-Israeli Crisis and War, 1973.

²⁴ US Department of States, Virtual Reading Room, Telecom between Secretary Kissinger and foreign Minister Zayyat, 7 October, 1973. מינוי גם מסיבות מדיניות. יתכן, כמובן, כי קיסינג'ר הדגיש הערכה זו באוזני המצרי גם מסיבות מדיניות.

צבאיים מוגבלים או אף בתבוסה צבאית. **בפועל סבר סאדאת**, שהמלחמה אותה יזמו מצרים וסוריה **תוכל להניע תהליך מדיני** גם מכיוון שתשפיע על הערכותיה של ישראל וגם תניע את המעצמות להגביר את מעורבותן בנושא.

הרמטכ"ל:	הסורים קידמו הלילה את הארטיילריה הבינונית, כלומר הם בהתקפה ולא בהגנה.
ראש אמ"נ:	הם בשלים צטכניה ומבצעים למלחמה, לפי החכניה שאנו יודעים עליה. הכל מוכן. אבל:- א. למרות העובדה שהם מוכנים, לפי דעתי, הם יודעים שיפסידו. סאדאת היום לא במצב שהוא מוכרח לעשות מלחמה. הכל מוכן, אך אין כורח. והוא יודע שהמאזן לא השתפר.
ראש הממשלה:	היו תאריכים ודיבורים. הפעם זה אחרת ?
ראש אמ"נ:	הפעם זה אחרת. הוא עוד לא נתן הפקודה לצאת. יתכן שעד הרגע האחרון ירתע. יכול להיות שאנו יכולים להשפיע צא על מה שהוא יעשה, או יחליט.
השר גלילי:	על ידי ?
ראש אמ"נ:	(1 גיוס; 2) אם למשל נפעיל אח האמריקאים ונגיד לו, באמצעותם, "אנו יודעים שאתה הולך לתקוף, אנו מזהירים. אנו מחכים, אין לך הפחעה." בין עכשו להערב, יתכן שזה ישפיע. יש עוד דברים שאפשר לעשות.
השר גלילי:	האם ישנו הבדל אופרטיבי אם הוא בעוד שעה ידע שאנו יודעים ?
ראש אמ"נ:	לנו זה לא מוזק, אלא אם אנו רוצים להקדים. פה מצב לגמרי שונה בהשוואה ל-1967. הוא לגמרי מוכן. אך הוא חי בהרגשה שיפסיד. אולי אני טועה, אך הוא יודע שלא השתנו יחסי הכוחות.
השר גלילי:	המקור של צביקה אומר, ניתן לסכל המלחמה ע"י הדלפה. צביקה מציע לנסות זאת. אפשר להשתמש ולהזכיר כל הפרטים, פרט לתווית מקום משכנו של הנשיא ועוזריו.
ראש אמ"נ:	כל המנגנון להליכה למלחמה עובד, אך הוא עוד לא נתן הפקודה לפתיחה. ואפילו אילו נתן היה יכול לבטל. יתכן שפעילות שלנו תרחיק אותו או תחן לו אפחלא.

גם אמ"ן לא הבין עד הרגע האחרון את יעדיה האסטרטגיים של מצרים וכמה מניסוחיו של ראש אמ"ן מזכירים את הניסוחים, שהופיעו בדו"חות האמריקאים. רצ"ב קטע מפרוטוקול של התייעצות שהתקיימה אצל ראש הממשלה גולדה מאיר ב-6 באוקטובר 08:05 (שוחרר לפרסום ע"י גנזך המדינה ב-2010 ונמצא באינטרנט).

ג. **הערכה שגויה לגבי השפעת המלחמה על החברה המצרית:** המעריכים האמריקנים סברו כי החברה המצרית לא תוכל לעמוד בלחצים הנובעים מעימות צבאי נוסף עם ישראל וכי **מהלך צבאי עשוי לאיים על שלטונו של הנשיא סאדאת**. במציאות התברר, כי החברה המצרית והפוליטיקה הפנים-מצרית עמדה באתגר של מלחמה רחבת היקף שלישית בתוך שש שנים, וכי המלחמה לא פגעה ביציבות המשטר המצרי אלא ההפך- היא העצימה את יוקרת מצרים, את יוקרת המשטר ואת יוקרת הנשיא סאדאת.

ד. **אי הבנת המדיניות המעצמתית של מצרים:** רוב המעריכים האמריקנים שגו באשר למדיניותו של סאדאת כלפי המעצמות. הם לא הבינו, שבראייתו של הנשיא המצרי המאמץ הסובייטי-אמריקני להרגיע את המתח הבין-מעצמתי (תהליך הדטאנט) מנוגד לאינטרס המצרי. לפיכך המצרים חתרו לגרור את המעצמות חזרה לתוך הסכסוך באזור בכדי להניע לסייע למצרים להשיב את האדמות שאיבדה ב 1967. בנוסף, לא הבינו מעריכי המודיעין כי

סאדאת מנסה לעבור מן המחנה הסובייטי למחנה האמריקני.²⁵ זאת ועוד, גורמי המודיעין האמריקנים לא העריכו, שחידוש הלחימה בין ישראלים לערבים יביא למתח בין-מעצמתי כפי שאכן ארע.²⁶ בפועל המדיניות המצרית הוכיחה את עצמה: המהלך המצרי הצבאי הצליח להביא גם את המעצמות (בייחוד ארה"ב) לטול חלק פעיל בהשגת הסדרי ביניים (1974-1975) והסכם שלום מלא (1979) בין ישראל למצרים ולהמשיך את מחויבותה (לרבות הקצאת משאבים) להסכם עד היום.

24. בה בעת, ראוי להזכיר, כי בשנה שקדמה למלחמה, לפחות שתי הערכות סטו מן הקו שתואר לעיל. במאי 1973 נדרשו מעריכי קהילת המודיעין האמריקנית לחוות דעתם על סיכויי המלחמה לנוכח התבטאויות לוחמניות של הנשיא סאדאת (ויתכן שגם נוכח המידע שהיה בידי ישראל כי מלחמה עשויה לפרוץ אז). הערכת מודיעין לאומית (NIE) מיום 17 למאי 1973 קבעה כי:

"המשך הקיפאון הדיפלומטי עשוי לזרז את חידוש מעשי האיבה אם סאדאת (למרות היותו מודע לחולשתו של הצבא המצרי) יעריך כי הדבר עשוי להביא את ארצות הברית וברית המועצות למעורבות אקטיבית יותר בתהליך ההסדרים". למרות השפה הזהירה, המעריכים צדקו לחלוטין בניתוח זה, הגם שהם לא פיתחו את מסקנתם עד תומה וחתמו את ההערכה בקבעם, כי גם חוסר התקדמות דיפלומטית אין משמעותה, שמעשי איבה הם בלתי נמנעים או אפילו סבירים".²⁷

25. הגוף היחיד בקהילת המודיעין האמריקנית, שהוביל את ממצאי הניתוח של ה-NIE לכיוון המחמיר (והנכון) הייתה יחידת המחקר של משרד החוץ (INR), שפרסמה שבועיים אחר כך הסתייגות מן המסקנה הסופית של הערכת המודיעין הלאומית מה-17 למאי 1973. יחידת המחקר של משרד החוץ קבעה, ודייקה, כי היא "נוטה להעריך את רמת הסיכון של מעשי איבה למטרות מדיניות במעט יותר דחיפות מזו שהוצגה בהערכת המודיעין הלאומית. אם הדין באומות המאוחדות בשבועות הקרובים לא יביא לתנועה משכנעת דעתנו היא, כי חידוש מעשי האיבה עד הסתיו הינו אפשרות [בסבירות] של יותר מחמישים אחוז".²⁸ עוד קבע ראש המחקר של משרד החוץ, כי: "למרות [שלסאדאת] אין כל אשליות, שמצרים תוכל להביס את ישראל צבאית, הוא [סאדאת], נראה [כעומד] על סף מסקנה, שרק למהלכים צבאיים מוגבלים נגד ישראל יש סיכוי לשבור את המבוי הסתום במו"מ על ידי כך שיכריח את המעצמות הגדולות להתערב ולכפות פתרון".²⁹ דע עקא, שעד סתיו 1973 גם ה-INR שינתה את עמדתה וסברה, כי מצרים וסוריה לא יפנו למלחמה. יצוין כי גם המחלקה האזורית במשרד החוץ,

²⁵ אמיל נחלה ביום העיון של ספריית ניכסון.

²⁶ Harold P. Ford, "Richard Holms as Director of the CIA", in: **center for the study of Intelligence and the Nixon Presidential Library**, President Nixon and the Role of Intelligence in the 1973 Arab-Israeli War, 30 January 2013, p. 16.

²⁷ NIE 30-73, Possible Egyptian-Israeli Hostilities, May 17, 1973. See: **Intelligence Community Staff**, "The performance of the Intelligence Community Before the Arab-Israeli War of October 1973: A Preliminary Post Mortem Report", 20 December 1973, p. 15.

²⁸ INR memo to the Secretary of State. See: Intelligence Community Staff, "The performance of the Intelligence Community Before the Arab-Israeli War of October 1973: A Preliminary Post Mortem Report", 20 December 1973, p. 16.

²⁹ Craig Daigly: The Limits of the Détente. The United States, the Soviet Union, and the Arab-Israeli Conflict, 1969-1973. New – Haven, Yale university Press, 2012, p. 261.

המחלקה לענייני המזרח הקרוב (Near Eastern Affairs, או בקיצור NEA) חלקה על דעתה של מחלקת המחקר³⁰.

ניתוח הסיבות לכשל המודיעיני והפקת לקחים

26. המסמכים, ששחררו נגעו (גם אם בקצרה) בסיבות שעמדו ביסוד הכשל המודיעיני המחקרי והעלו המלצות לשינויים, שמטרתם לייעל את התהליך האיסופי והמחקרי, להעמיק את הדו-שיח שבין האיסוף למחקר ולעודד פלורליזם ודעות מנוגדות (איפכא מסתברא). כשלים שהוזכרו במסמכים היו **חולשתו של המודיעין הבסיסי, העדר תרבות תחקורים והעיסוק המתודולוגי המוגבל בקרב גורמי המחקר האמריקאים**. חוקרים לשעבר, שהתייחסו לנושא ביום העיון, שערכה ספריית ניכסון ב-2013, ציינו, כי במהלך תהליך המחקר הם לא שאלו שאלות יסוד כגון כיצד מתיישבות זו עם זו הנחות יסוד סותרות של החוקרים. חוקר בולט אחד, ריי קליין, שעמד בראש גוף המחקר של משרד החוץ, המליץ כי גורמי המחקר המודיעיניים יקבלו גישה למידע שמגיע באפיקים מדיניים, דוגמת האזהרות שקייסינג'ר שמע ממזכיר המפלגה הקומוניסטית ברז'נייב, אך לא חלק עם אנשי מודיעין.³¹ סוגיה נוספת, שעלתה, הייתה **העדרה של תרבות תחקורים בקהילת המודיעין האמריקאית**. הגם שקהילת המודיעין האמריקאית צברה כישלונות הערכתיים, שקדמו למלחמת יום הכיפורים, **נראה כי עד סוף 1973 לא היה תהליך ברור של תחקורם והפקת לקחים מהם**. לבסוף, בקרב גורמי ההערכה ב-CIA לא הייתה אינטגרציה בין מודיעין כלכלי למודיעין מדיני, מה שהוביל, בראיית חוקרים אמריקנים מאוחרים, לכישלון להעריך את חרם הנפט הערבי.³²

27. דו"ח הבדיקה של קהילת המודיעין האמריקנית מ-20 בדצמבר 1973 העלה שורה של לקחים בתחומי האיסוף וההערכה. בתחומי האיסוף המליצו הבודקים על מיצוי מלא יותר של האיסוף לצרכי המחקר. כך למשל, הומלץ שצוות קהילת המודיעין³³ (IC STAFF) יבצע בדיקה, יתכן באופן שנתי, כדי לוודא, שמאמצי האיסוף אכן משרתים את צרכי הלקוחות, בין היתר על ידי עדכון רשימת הצי"חים. על צוות שכזה הוטל לאתר דרכים בהן גופי האיסוף יוכלו לחלוק עם גורמי הערכה את דעתם על איכות החומר שנאסף. כן הומלץ שסוכנות איסוף הסיגינט המרכזית (NSA) תמצא דרכים לאפיין דפוסים של החומר התקשורתי והאלינטי שנאסף, עבור גורמי ההערכה. עוד המליצו הבודקים על יצירת אפיקי תקשורת ישירים בין גורמי איסוף וגורמי הערכה והאחדת מנגנוני ההתרעה של הסוכנויות השונות.

³⁰ William Burr "A clear View From Foggy Bottom". *Foreign Policy*, March 5, 2013. במאמר זה טוען הכותב, בניגוד לשאר החומר בנסקר לעבודה, כי אנשי ה-INR החזיקו בעמדה זו עד פרוץ המלחמה. במאמר מ-1974 כתב ריי קליין כי המידע שהגיע אליו ב-4-5 אוקטובר (ככל הנראה הוא מתייחס לפינוי האזרחים הסובייטים ממצרים וסוריה) שכנע אותו כי הסיכויים להתקפה עלו מעל חמישים אחוז, אך מחלקתו לא הספיקה להעלות את הדברים על הכתב במזכר לשר, עד פרוץ המלחמה בבוקר השישה לאוקטובר. ראה:

Ray S. Cline, "Opinion: Policy without Intelligence", *Foreign Policy*, No. 17 (Winter 1974-1975), pp. 121-135, in page 132.

³¹ Ray S. Cline, "Opinion: Policy without Intelligence", *Foreign Policy*, No. 17 (Winter 1974-1975), pp. 121-135, in page 134.

³² Harold P. Ford, "Richard Holms as Director of the CIA", in: **center for the study of Intelligence and the Nixon Presidential Library**, President Nixon and the Role of Intelligence in the 1973 Arab-Israeli War, 30 January 2013, p. 19.

³³ כאמור, הצוות, ששירת את ראש סוכנות הביון המרכזית (CIA) בכובעו כמנהל המודיעין הלאומי (DCI).

28. במוקד ההמלצות בתחומי ההערכה עמדו הצעות שונות: **עידוד הפלורליזם המחקרי** לרבות קביעת נהלים ברורים להשמעתן של דעות שונות ונגודות; הערכה מסודרת יותר של איכותם ואמינותם של פרטי מידע שונים; יצירת גוף פרקליטי השטן (איפכא מסתברא); קיום משחקי מלחמה; עדכון שוטף של הערכות מודיעין לאומיות, ועידוד חילופי הערכות בין גופים שונים בקהילת המודיעין. כמו בתחומי האיסוף, כך גם בסוגיות ההערכה, המליצו הבודקים על יצירת נהלים ברורים להתרעה³⁴.

מידת אחריותו של האיסוף לכשל ההערכה

29. דו"ח ניתוח הכישלון האמריקני שנכתב בדצמבר 1973 קבע, כי ככלל, "לא היו חולשות מהותיות" בכל הנוגע לאיסוף והפצה של חומר גולמי מודיעיני הגם שהיו מספר "בעיות קונקרטיות" לגבי חלק מן המדינות. הדו"ח קבע כי:

"המידע שסופק על ידי גורמי האיסוף בקהילת המודיעין היה בו די בכדי להניע את קהילת המודיעין להתריע [על פרוץ מלחמה אפשרית]. המידע (ממקורות טכנולוגיים ואנושיים) לא היה מכריע (conclusive) אך היה בהיקפים גדולים, מבשר רעות, ולרוב מדויק".³⁵ האיסוף קבע הדו"ח, נתן תמונה טובה במיוחד לגבי אמצעי לחימה שהיו ברשותן של מדינות ערב ויכולותיהם של כלי נשק אלו. עם זאת גם כאן היו מספר הפתעות אסופיות, לגבי מערכות נשק ספציפיות, כגון מידת האפקטיביות של מערכות הגנ"א מדגם סא-6.³⁶

30. מנגד, ריי קליין, ראש גוף המחקר של משרד החוץ (INR), הציג עמדת מיעוט בנושא תרומת האיסוף להערכה המודיעינית השגויה. בדיון פנימי, שנערך לקראת סוף המלחמה, הוא טען, כי "לא היה לנו מספיק מודיעין ברמה הבסיסית... על מה שמתרחש במזרח התיכון מדי יום... לרוסים היה מידע טוב הרבה יותר".³⁷

31. המידע המודיעיני, ששוחרר לפרסום ע"י האמריקאים, אינו מפרט המקורות האיסופיים בייחוד בכל הנוגע לאיסוף הסיגינטי והיומינטי. אולם מהמסמכים, ששוחררו עשוי להשתמע, העדר תרומה של מקורות סיגינטיים ויומינטיים ברמה גבוהה (דרג מקבלי החלטות) להערכה המחקרית המודיעינית. בחומר האמריקני, ששוחרר אין כמעט התייחסות למקורות סיגינט, הגם שברור שנעשה בהם שימוש. טענה אחת שעולה, ושמקורה ככל הנראה בשיקולי ביטחון מידע, הינה שרוב החומר הסיגינטי, שהועבר לחוקרים היה ערוך בצורה "טכנית", שהקשתה מאד על עיבודו לכדי מוצר מודיעין מוגמר. מיום העיון שערכה ספריית ניקסון עלה, כי האמריקנים האזינו במהלך המלחמה לדרגים טקטיים ישראלים בשעות הראשונות של המלחמה, לרבות ניטור קריאות המצוקה של המוצבים הישראלים בחזית המצרית. ניתן להניח, כי למודיעין האמריקאי היו יכולות דומות גם לגבי כוחות

³⁴ Intelligence Community Staff, "The performance of the intelligence community before the Arab-Israeli war of October 1973: A preliminary post mortem report", 20 December 1973, p.21-22.

³⁵ Intelligence Community Staff, "The performance of the Intelligence Community Before the Arab-Israeli War of October 1973: A Preliminary Post Mortem Report", 20 December 1973, p. i.

³⁶ Intelligence Community Staff, "The performance of the Intelligence Community Before the Arab-Israeli War of October 1973: A Preliminary Post Mortem Report", 20 December 1973, p. 5

³⁷ Secretary's Staff Meeting, October 23, 1973, p. 22 See: <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB98/octwar-63.pdf>

הצבא המצריים והסוריים. הביוגרפים של קיסינג'ר, האחים קאלב, כתבו כי סוכנות הסיגינט האמריקנית (NSA) קלטה (דרך אתר שלה בדרום איראן) את פריסת מערכת התקשורת הצבאית המצרית, שהייתה רחבה הרבה יותר מפריסה תרגילית רגילה.³⁸

32. גופי ההערכה האמריקאים נשענו גם על תצלומי לוויינים. התצלומים הראו בברור, כבר באמצע יוני 1973, כי המצרים הניעו כוחות משוריינים לקדמת הגדה המערבית על תעלת סואץ. עד ה-7 אוגוסט 1973 אושר מתצלומי לוויין, כי המצרים הציבו מערכות הגנ"א מדגם ס"א-6 סמוך לתעלת סואץ. באופן דומה הראו תצלומי לוויין, כי עד אמצע ספטמבר חיזקו הסורים את המערך המשוריין שלהם בגולן והגדילו את מספר אתרי הס"א-6 בחמישים אחוז (מעשרה לחמישה-עשר).³⁹ אולם תצלומי הלוויין לא סיפקו למעריכים האמריקאים תמונה מלאה בשל לוחות הזמנים של הלוויינים ובשל קושי טכני בפענוח סרט הצילום. גיחת הצילום האחרונה, שהגיעה לידי החוקרים, לפני המלחמה נערכה ב-25 ספטמבר 1973, בעוד שלדברי דו"ח הסיכום האמריקני, ההכנות הקונקרטיות האחרונות למלחמה, לפחות בחזית המצרית, החלו יום לאחר מכן.⁴⁰

33. נראה, כי המעריכים האמריקנים ייחסו משקל רב, ולדעתנו מופרז, לדיווחי אנשי מודיעין ודיפלומטים אמריקנים, שהוצבו בשגרירויות ארה"ב בקהיר ובדמשק. המעריכים ציינו, כי הדיווחים מסוריה היו סבירים בעוד אלו שמקורם בקהיר היו חלשים. חלק מן המעריכים, ייחסו משקל יתר לדיווחים של גורמים אמריקנים ב"שטח" על פני שיקול דעתם ההערכתי העצמאי. רוב הדיווחים ממצרים ומסוריה, שמקורם בגורמי "שטח" דיפלומטים ומודיעיניים וחיזקו את הערכתם של גורמי ההערכה, כי מצרים אינה מתעתדת לצאת למלחמה. חוקרת מודיעין מסוכנות הביון (CIA), שהופיעה בערב עיון בספריית ניקסון ב-2013 סיפרה, שהיא סברה, שאם אלו הנמצאים ב"שטח" חושבים שאין סיכוי למלחמה, "מי היא" שתחשוב אחרת. בדיעבד ניתן להעריך, כי "גורמי שטח" אלו ניזונו ממקורות מצריים מגמתיים, שהעבירו מידע שנועד להסתיר את הכוונות וההכנות של מצרים.

34. מקור מידע חשוב, אשר הניב התרעה מודיעינית ממוקדת אודות כוונת תקיפה של סוריה, היה שירותי המודיעין של ירדן. במהלך ספטמבר 1973 סיפקו הירדנים לארה"ב התרעה, ממקור סורי, לפיו הצבא סוריה ערוך להתקפה על ישראל. מקור זה מסר גם פירוט מדויק של תכנית הקרב הסורית, כפי שאכן התממשה באוקטובר 1973. בליל ה-29-30 ספטמבר העבירה סוכנות הביון המרכזית (CIA) התרעה זו לישראל.⁴¹ נראה, כי תוכן ההתראות שעברו מעמאן ישירות לישראל, ומעמאן דרך וושינגטון לישראל היה דומה.⁴²

35. ג'ק או'קונול, שהיה ראש התחנה של סוכנות הביון המרכזית בעמאן עד 1972 ולאחר מכן נציגו של המלך חוסיין בווינגטון, כתב ב-2011, כי מקור ההתרעה היה קצין בכיר בצבא הסורי, שפנה מיוזמתו לראש שירותי הביון של ירדן, והתריע כי ארצו עומדת לתקוף את ישראל, יתכן משום

³⁸ Marvin and Bernard Kalb, *Kissinger*, Boston: Little Brown, 1974, p. 454

³⁹ Intelligence Community Staff, "The performance of the Intelligence Community Before the Arab-Israeli War of October 1973: A Preliminary Post Mortem Report", 20 December 1973, p. 10.

⁴⁰ Intelligence Community Staff, "The performance of the Intelligence Community Before the Arab-Israeli War of October 1973: A Preliminary Post Mortem Report", 20 December 1973, p. 10.

⁴¹ אורי בר יוסף, 2001, עמ' 250

⁴² שם. עמ' 250.

שהוא הסתייג מן המהלך. הירדנים הביאו את הבכיר הסורי לעמאן בכדי לתחקרו. בעוד שראש השירותים הירדניים השתכנע מאמינות המידע (ואף העביר את המידע לארה"ב), המלך, לדברי או'קונול, לא האמין. **ביקורו של המלך במטה המוסד ב – 25 ספטמבר 1973**, שמתואר בדרך כלל בספרות הישראלית העכשווית כהתרעה לישראל על ההתקפה הסורית-מצרית הממששת ובאה⁴³, נועד, לדברי או'קונול, בעיקר לגשש האם ישראל יודעת משהו על הכוונות בקהיר ובדמשק.⁴⁴

36. **לסיכום:** על אף המגבלות האיסופיות (להערכתנו בעיקר בשל מחסור במודיעין אסטרטגי סיגינטי ויומינטי ברמה גבוהה), בראייה האמריקאית, **המידע שסופק ע"י סוכנויות האיסוף יכול היה להניע את קהילת המודיעין להתריע על פרוץ המלחמה.** האמריקנים איתרו כבר ביוני 1973 הצבה של כוחות מצרים בחזית התעלה, שסימנו מגמה התקפית. באמצע ספטמבר 1973 אותרה הערכות התקפית גם בזירת רמת הגולן. התרעה רבת חשיבות, שמקורה בירדן, מסרה בספטמבר 1973, כי פניה של סוריה למלחמה. **מאידך, דיווחים אמריקנים מסוריה ובמצרים, שמקורם בדיפלומטים ואנשי מודיעין, שפעלו "בשטח", ציינו, כי לא צפויה מלחמה.** מהמסמכים האמריקאים עולה, כי **ההערכה המחקרית האמריקאית השגויה תרמה להרפייה במאמץ האיסופי: בימים שקדמו למלחמה לא הייתה הגברה מיוחדת של המאמץ האיסופי למרות שניתן היה טכנית לעקוב בצורה צמודה יותר (באמצעות לוויינות ומקורות סיגינט) אחר פעילות צבאות סוריה ומצרים (גם כן לקח הראוי להילמד).**

הטיות לגבי העוצמות הצבאיות של הצד הישראלי והערבי

37. התפיסה האמריקנית לגבי חוסר היכולת הערבית להכות את ישראל במלחמה **נשענה על דימוי עוצמה מופרז של ישראל ודימוי חולשה מוגבר של הצד הערבי.** דו"ח המחקר האמריקני מדצמבר 1973 לגבי הכישלון להעריך את פרוץ מלחמה קבע, כי:

" לשום הטיות (PRECONCEPTIONS) לא היה משקל כה מרכזי על העמדה הניתוחית של החוקרים, כמו **הטיות לגבי כושרן הצבאי היחסי של ישראל ומדינות ערב.** מלחמת יוני [1967] הוזכרה פעמים רבות על ידי החוקרים כהוכחה לחולשה היסודית ואולי הקבועה של הכוחות הערביים, וכנגזרת מכך, [כהוכחה] לכך שהכוחות הישראליים הם בלתי מנוצחים".⁴⁵

38. **ספר מחקר בסיסי, שהוציא במשותף ביולי 1973 גורמי המחקר של סוכנות הביון המרכזית (CIA), המודיעין הצבאי האמריקאי (DIA) ויחידת המחקר של משרד החוץ (INR), פרט את מרכיבי הראיה בדבר הפערים שבין ישראל לערבים:** "העליונות הישראלית במרכיבים כמו כשירות טכנית, מוראל, מנהיגות, ונושאים אחרים מקזזת את הנחיתות בכמויות של כוח אדם וכלי נשק... כוחות

⁴³ ש.ם. עמ' 243-246.

⁴⁴ Jack O'Connell, King's Counsel: **A Memoir of War, Espionage, and Diplomacy in the Middle-East**, New-York: W.W.Norton, pp. 122-123.

⁴⁵ **Intelligence Community Staff**, "The performance of the Intelligence Community before the Arab-Israeli War of October 1973: A Preliminary Post Mortem Report", 20 December 1973, p. 13

היבשה המצריים אינם מסוגלים לתקוף במבנה על-אוגדתי מעבר לתעלה".⁴⁶ לגבי הסורים, קבעו האמריקנים, כי "ההצבה של מערכות נשק חדישות (שיוצרו בברית המועצות), בתחומי ההגנה האווירית, התחום הימי, ותחום היבשה... לא שיפרו באופן משמעותי את היכולות הצבאיות הסוריות".⁴⁷

39. להערכתנו, ההערכה האמריקנית הנמוכה ליכולת הצבאית הערבית **נבעה**, לפחות בחלקה, מגישה תרבותית מתנשאת כלפי העולם הערבי (לה היה שותף גם בצד הישראלי). בדיונים, שהתקיימו בין החוקרים, הייתה תחושה, כי כוח האדם של מדינות ערב אינו מותאם ללחימה מודרנית הן בשל יכולות טכנולוגיות נמוכות, אך גם בשל "העדר אומץ" פסי. גישות אלו נוסחו בכתובים, הגם שבצורה זהירה יותר. כך למשל, בספר מחקר בסיסי מיוני 1971, קבעו החוקרים כי "החולשה הבסיסית של הצבא המצרי ממשיכה להיות איכותו של כוח האדם הערבי... המגויס הממוצע חסר את היכולות התרבותיות והפיסיות הבסיסיות הנדרשות לצורך שירות צבאי... בשטח, היחידות הלוחמות הן בעלות מוטיבציה נמוכה ונטו להתמודד עם אתגרים בגישה פטליסטית".⁴⁸

40. קביעות אלו של גורמי ההערכה האמריקאים תואמות את הממצאים, שעלו ממחקרי השבויים בישראל לאחר מלחמת ששת הימים, אשר השפיעו על צה"ל ומעצבי המדיניות בישראל. חשובה במיוחד הייתה עבודת מחקר רחבה, שנעשתה ע"י מומחים אקדמאים, ועניינה ניתוח פסיכולוגי, חברתי ומדיני של קצינים וחוגרים מצרים, שנשבו במלחמת ששת הימים. על פי ממצאי העבודה התאפיין הקצין המצרי ברמת אינטליגנציה נמוכה במידה רבה מזו של הקצונה הישראלית, וחשיבתה של קבוצת הנבחנים המצרית הוגדרה כחשיבה פרימיטיבית. על פי הניתוח, אישיותו של הקצין המצרי נמצאה שטוחה, דלה, בעלת משאבים פנימיים חלשים, חסרת בגרות רגשית, חסרת עצמאות ובעלת תלות רבה בחברה. ב"שורה התחתונה" גרס המחקר, כי איש הצבא המצרי אינו עונה על הדרישות של כוח קרבי מודרני ויעיל. עבודת מחקר זאת הפכה להיות מקובלת על המודיעין והתקבלה כאמינה וכיציבה גם שנים לאחר מכן.⁴⁹ אין בידינו הוכחה קונקרטית שהמעריכים האמריקאים שאבו תבונות אלו מעמיתיהם הישראליים, אולם הדבר נראה סביר למדי.

באיזו מידה הושפעה ההערכה המודיעינית האמריקאית מזו הישראלית?

41. יש להפגין זהירות רבה בעשיית גזירה שווה בין קהילת המודיעין האמריקאית לבין זו הישראלית מסיבות רבות. היכולות של קהילת המודיעין האמריקאית, וה-CIA המובילה אותה, עולות בהרבה

⁴⁶ CIA-DIA-INR, Arab-Israeli Hand book, July 1973. In: Intelligence Community Staff, "The performance of the Intelligence Community before the Arab-Israeli War of October 1973: A Preliminary Post Mortem Report", 20 December 1973, p. 14

⁴⁷ CIA-DIA-INR, Arab-Israeli Hand book, July 1973. In: Intelligence Community Staff, "The performance of the Intelligence Community before the Arab-Israeli War of October 1973: A Preliminary Post Mortem Report", 20 December 1973, p. 14

⁴⁸ CIA UAR Handbook, July 1971. In: Intelligence Community Staff, "The performance of the Intelligence Community before the Arab-Israeli War of October 1973: A Preliminary Post Mortem Report", 20 December 1973, p. 14

⁴⁹ אריה שלו, כישלון והצלחה בהתערה, ת"א: מערכות ומרכז יפה למחקרים אסטרטגיים, 2006, עמ' 82. ראו גם אורי בר-יוסף, עמ' 98.

על זו הישראלית הן **במשאבים** (כוח אדם, תקציבים) והן **יכולות האיסופיות** (יכולות לווייניות, אנשי מודיעין אמריקאים שפעלו בקהיר ובדמשק, שיתוף פעולה הדוק עם מדינות ערביות פרו-מערביות).

42. מנגד, בעוד שה-CIA הייתה שרויה בשנות השבעים במשבר חריף (ראו להלן) **נמצא אמ"ן ערב מלחמת יום הכיפורים בשיא יוקרתו בצה"ל ובקרבת הצמרת המדינית** ובתחום זה הוא נהנה מיכולות בלתי מבוטלות. בעוד שעבור המודיעין האמריקאי חקירת יחסי ישראל מצרים וסוריה היה אחד ממגוון רב של נושאים, הרי עבור המודיעין הישראלי, ואמ"ן במרכזו, **סוגיית ההתרעה האסטרטגית למלחמה עמדה במוקד הצי"ח שלו בהיותה נושא ישראלי קיומי**. ואכן, הגם שהכישלון בהערכת מתקפת הפתע השפיע על האסטרטגיה האמריקאית (משבר הנפט, היחסים עם ברה"מ, היחסים עם ישראל והעולם הערבי), **הרי שהשפעת הכישלון המודיעיני על צה"ל ומדינת ישראל הייתה גדולה לאין שיעור**.

43. בין קהילת המודיעין האמריקאית לקהילת המודיעין הישראלית קיימים קשרי עבודה הדוקים במגוון רחב של נושאים. בתקופה, שקדמה למלחמה, החליפו האמריקנים והישראלים מידע והערכות, בין היתר, לגבי סיכויי המלחמה, בערוצים מודיעיניים ומדיניים⁵⁰. **החומר האמריקאי, ששוחרר מראה, כי להערכה הישראלית (השגויה) הייתה חשיבות רבה, אך לא מכרעת, בגיבוש ההערכה השגויה של קהילת המודיעין האמריקנית, שגובשה באופן עצמאי**. ריי קליין, איש סוכנות הביון המרכזית, שעמד בראש גוף המחקר של משרד החוץ (INR), אמר בפגישה של צמרת המשרד לקראת סוף המלחמה: **"הקושי שלנו, באופן חלקי, היה שהישראלים שטפו לנו את הראש, והם... שטפו לעצמם את הראש באופן דומה"**. בה בעת, הדגיש קליין, כי העדרו של מידע מודיעיני בסיסי, היה סיבה "הרבה יותר חשובה" לכשל המודיעיני האמריקני.⁵¹

44. דווקא משום, שהמודיעין הישראלי נהנה ממוניטין מצוינים בקרב קהילת המודיעין האמריקאית, הייתה להערכה הישראלית השגויה אודות היכולות והכוונות של מצרים וסוריה השפעה על גורמי ההערכה האמריקאים⁵², שהגיעו באופן עצמאי למסקנות דומות. כך למשל:

א. במזכר של ראש ה-CIA שלזינגר ליועץ לביטחון לאומי קיסינג'ר, באפריל 1973 נכתב: **"הרקורד של המודיעין הצבאי הישראלי בכל הנוגע להערכת היכולות והכוונות של מצרים הוא מצוין"**⁵³.

ב. דו"ח המחקר האמריקני מה-20 בדצמבר 1973 סיכם את סוגיית היחסים עם המודיעין הישראלי במילים הבאות: **"באופן בלתי נמנע, בתקופה, שהובילה למעשי האיבה [מלחמת יום הכיפורים], הקהילה נשענה בצורה משמעותית (Heavily) על מידע והערכות, שהתקבלו באפיקים שונים מן הישראלים ... חומר זה, שבעבר סייע באופן משמעותי להערכות מחקריות**

⁵⁰ בספרו מתאר אורי בר-יוסף שיתוף פעולה שכלל עבודה משותפת של מפענחי תצלומי אוויר ישראלים ואמריקנים סביב שאלת קידום הטילים למרחב התעלה בקיץ 1970. ראה: אורי בר-יוסף עמ' 63-64.

⁵¹ Secretary's Staff Meeting, October 23, 1973. p.22.

⁵² גם חוקרים אחרים כמו שליים, בר יוסף, ו-וונטיק ושלוש סבורים כי לעמדת המודיעין הישראלי הייתה השפעה חשובה על המודיעין האמריקני. ראה אבי שליים עמ' 361, אורי בר-יוסף עמ' 418, וונטיק ושלוש עמ' 150.

⁵³ Memorandum from Director of Central Intelligence Schlesinger to the President's Assistant for National Security Affairs (Kissinger), Washington, April 16, 1973.

מדויקות, **היה במקרה זה מטעה במיוחד**... אם בכלל, הגישה הישראלית לגבי סבירות המלחמה היתה רגועה [קרי, מפחיתה] עוד יותר מזו של המעריכים של קהילת המודיעין (האמריקנית).

הרקע הארגוני והפוליטי הפנים-אמריקאי: המשברים ב-CIA בשנות השבעים של המאה הקודמת

45. **במהלך שנות השבעים חווה ה-CIA משבר** הן בהיבט המקצועי, הן בכל הנוגע למעמדו בקהילת המודיעין האמריקאית והן ביחסיו עם הנשיא הדרג הפוליטי הבכיר. ה-CIA נכשל במהלך עשור זה בהערכת שורה ארוכה של אירועים רבי משמעות לארה"ב (כמו ההפיכה בקמבודיה, עלייתו של איינדה לנשיאות בצ'ילה, ההפיכה באיראן). מעמדו של ה-CIA בקהילת המודיעין נחלש והוא איבד חלק מן האוטונומיה שלו. באמצע שנות השבעים התמודדה קהילת המודיעין עם פיקוח הדוק יותר וחקירות של שני בתי הנבחרים (ועדות צ'רץ ופייק), שהניבו דו"ח ציבורי ביקורתי מאד כלפי ה-CIA (דו"ח ועדת צ'רץ' ודו"ח ועדת פייק, שלא פורסם, אך חלקים ממנו הודלפו) וכן חקיקה שהגבילה, למעשה, את סמכויות הפעולה של ה-CIA. **במבט רחב עוד יותר, המשבר הוא נדבך במשבר האמון הכללי בין החברה אמריקנית לבין הזרוע המבצעת בכלל, והזרועות הביטחוניות בפרט** בהמשך למלחמת וייטנאם ולהתנהלותו של הנשיא ניקסון, שהביאה להתפטרותו באוגוסט 1974.

46. אחד הביטויים לחולשת ה-CIA היא **אובדן העצמאות שלו, כשהיועץ לביטחון לאומי** (ואחר-כך שר החוץ) **הנרי קיסינג'ר, הציב עצמו בין הסוכנות לבין הנשיא, כשכל תקשורת בין הסוכנות לבין הנשיא עברה דרכו**. הנשיא היה עסוק בהישרדותו הפוליטית נוכח משבר ווטרגייט (שהביא לבסוף להתפטרותו) והותיר מרכיבים רבים של נושאי החוץ, כולל הקשר עם קהילת המודיעין, בידיו של היועץ לביטחון לאומי, שגם מונה לשמש שר החוץ כשבועיים לפני מלחמת יום הכיפורים. קיסינג'ר נטל לידיו את סמכות היוזמה והפיקוח על המבצעים החסויים (covert actions) של ה-CIA. **הנשיא ניקסון באופן אישי גילה עמדה עוינת כלפי ה-CIA, פקפק ביכולותיו ומיעט לקרוא את החומר המודיעיני שהוא סיפק**⁵⁴. באופן דומה הצמרת המדינית האמריקנית מידרה את סוכנות הביון מכל המגעים החשאים החשובים שהיא ניהלה עם בריה"מ, סין, וצפון-וייטנאם בתקופתו של הנשיא ניקסון.

47. בכדי לנסות לשקם את יחסיהם עם הבית הלבן, שינו ראשי ה-CIA את הערכותיהם של אנשי המחקר של הסוכנות באופן שיתאימו להעדפות של הצמרת המדינית האמריקנית. גישה זו עוררה זעם בקרב חלק מן המנתחים המודיעיניים, שטענו גם, כי אין לימוד של כישלונות העבר.⁵⁵ כישלונה של הסוכנות להעריך את ההפיכה בקמבודיה ב-1970, ולמנוע את בחירתו של סלודור איינדה לנשיא צ'ילה באותה שנה, הכעיסו מאד את הנשיא וצוותו והם לחצו על הסוכנות להשתנות. בהתייחסות

⁵⁴ הנשיא ניקסון החזיק בעמדה חשדנית כלפי ה-CIA עוד מראשית שנות הששים. ניקסון חשד, שלא בצדק, שאנשי הסוכנות הדליפו מידע בנושא קובה ליריבו, ג'ון קנדי, בבחירות של 1960, ובכך סייעו לקנדי לנצחו בעימות טלוויזיוני מכריע.⁵⁴ בספר שכתב ניקסון שנתיים לאחר התבוסה לקנדי ושש שנים לפני שנבחר לנשיא, הבהיר ניקסון, כי לו היה נבחר ב-1960, הוא היה מעביר את נושא המבצעים החסויים (ה-Covert Actions שהיוו חלק ניכר מהיקף הפעילות של הסוכנות), לסוכנות מודיעין חדשה. טים ויינר, **מורשת של אפר: היסטוריה של סוכנות הביון האמריקאית CIA**, תל-אביב: רסלינג, 2009, להלן: טים ויינר, עמ' 157, 249.

⁵⁵ טים ויינר, עמ' 254-252.

לפרשת קמבודיה הנשיא אמר: "מה לעזאזל עושים הליצנים הללו בלאנגלי?"⁵⁶ (מטה ה-CIA). תחת הלחץ מן הדרג המדיני, ראש ה-CIA, ריצ'רד הלמס פיטר ארבעה מתוך ששת סגניו ב-1970. הוא עצמו פוטר בפברואר 1973. המנהל שהחליפו, איש הבית הלבן, ג'יימס שלזינגר, כיהן בתפקיד כחצי שנה בטרם מונה לשר ההגנה.

48. לקראת סוף 1970 מינה הנשיא את ג'יימס שלזינגר, סגן ראש משרד התקציבים של הבית הלבן (ולמים, כאמור, ראש סוכנות הביון המרכזית ושר ההגנה), לבדוק את תפקודה של קהילת המודיעין לרבות ה-CIA. הדו"ח קבע, כי למרות עליה גדולה בעלות הפקת המודיעין ולמרות התרחבותם של הארגונים במהלך שנות השישים (בייחוד בשל ההתפתחויות הטכנולוגיות), **קהילת המודיעין האמריקנית לא הצליחה לשפר את איכות המודיעין שהיא מספקת.**⁵⁷ עוד קבע שלזינגר, כי קהילת המודיעין אינה ערוכה לסייע דיה לנשיא באתגרים המרכזיים העומדים לפניו וכי יש לבצע שינוי ארגוני מקיף בארגון.⁵⁸ לקשיים מוסדיים אלו היו השפעות מיידיות על גופי ההערכה בתוך סוכנות הביון המרכזית. שניים מתוך שלושת המנהלים שניהלו את הסוכנות במהלך 1973 ערכו שינויים ארגוניים שטלטלו את הסוכנות. **מנהלה של הסוכנות החל מאוגוסט 1973, ויליאם קולבי, יזם שינוי אירגוני מקיף בתהליך ההערכה שלא הושלם עד מלחמת יום הכיפורים. שלזינגר ואחריו קולבי גם העבירו מתפקידם חלק משמעותי מן המעריכים בעלי הניסיון המזרח-תיכוני.**⁵⁹

49. משבר האמון, שבין החברה האזרחית האמריקאית, לבין מערכת הביטחון והזרוע המבצעית, צמצם את מאתר הגיוס האפשרי של קהילת המודיעין האמריקאית בין בוגרי האוניברסיטאות והקשה על קליטת כוח אדם איכותי. זאת ועוד, באופן מקרי, **צמרת היחידה, שעסקה במודיעין שוטף ובהעברתו לבית הלבן (Office of Current Intelligence, או OCI), סבלה מחולשה בימים שלפני מלחמת יום הכיפורים.** בכיר אחד ביחידה שהה בחופשה בשבוע שלפני המלחמה, ובכיר אחר, שב מעט קודם לכן משנת שבתון.⁶⁰ גם דרגים נמוכים יותר נתפסו ברגע לא נוח. החוקרת, שהייתה מופקדת ישירות על מצרים יצאה לסיור במזרח התיכון, והוחלפה על ידי חוקרת שעסקה בנושאים לוביים.

⁵⁶ Michael Warner, J. Kenneth McDonald, **US Intelligence Community Reform Studies Since 1947**, Washington DC: Center for the Study of Intelligence, 2005, p.21

⁵⁷ James R. Schlesinger, Review of the Intelligence Community, March 10, 1970. p.1. See: <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB144/document%204.pdf> (accessed June 30, 2013).

⁵⁸ טים ויינר, 2009, עמ' 252-254, Michael Warner, J. Kenneth McDonald, **US Intelligence Community Reform Studies Since 1947**, Washington DC: **Center for the Study of Intelligence**, 2005, pp. 21-23.

⁵⁹ Mathew Penny, "Intelligence and the 1973 Arab-Israeli War" in: **center for the study of Intelligence and the Nixon Presidential Library**, President Nixon and the Role of Intelligence in the 1973 Arab-Israeli War, 30 January 2013, p. 10.

⁶⁰ Harold P. Ford, "Richard Holms as Director of the CIA", in: **center for the study of Intelligence and the Nixon Presidential Library**, President Nixon and the Role of Intelligence in the 1973 Arab-Israeli War, 30 January 2013, p. 19.

ביבליוגרפיה

מקורות ראשוניים

James R. Schlesinger, Review of the Intelligence Community, March 10, 1970. See: <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB144/document%204.pdf>

Memo from INR - Ray S. Cline to Acting Secretary, May 31, 1973. See: <http://www.foia.cia.gov/sites/default/files/INR%20MEMO.pdf>

The White House, Memo from William B. Quandt to Brent Scowcroft re Arab-Israeli Tensions, October 6, 1973 (7:00 am). See: <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB98/octwar-13.pdf>

Intelligence Community Staff, "The performance of the Intelligence Community Before the Arab-Israeli War of October 1973: A Preliminary Post Mortem Report", 20 December 1973.

אסופות של מקורות ראשוניים

Nina Howland and Craig Daigle, Foreign Relations of the United States 1967-1976: Arab-Israeli Crisis and War. 1973, Vol. 23. Washington: United States Government Printing Office, 2011.

Center for the study of intelligence and the Nixon Presidential Library, President Nixon and the Role of intelligence in the 1973 Arab-Israeli War, 30 January 2013.

ספרים

Bruce Berkowitz, the National Reconnaissance Office at 50 Years: A Brief History. Washington DC: National Reconnaissance Office, 2001

Craig Daigly, The Limits of Détente: The United States, the Soviet Union, and the Arab-Israeli Conflict, 1967-1973, New -Haven: Yale University Press, 2012.

Marvin and Bernard Kalb, Kissinger, Boston: Little Brown, 1974, p. 454

John Ranelagh, The Agency: The Rise and Decline of the CIA, London: Weidenfeld and Nicholas, 1986

Michael Warner and J. Kenneth McDonald, US Intelligence Community Reform Studies Since 1947, Washington DC: Center for the Study of Intelligence, 2005.

אורי בר-יוסף, הצופה שנרדם: הפתעת יום הכיפורים ומקורותיה, לוד: זמורה ביתן, 2001.
 טים ויינר, מורשת של אפר: היסטוריה של סוכנות הביון האמריקאית CIA, תל-אביב: רסלינג, 2009.
 אריה שלו, כישלון והצלחה בהתרעה, ת"א: מערכות ומרכז יפה למחקרים אסטרטגיים, 2006.

מאמרים

William Burr, "A Clear View from Foggy Bottom", *Foreign Policy*, March 5, 2013.

Harold P. Ford, "Richard Holms as Director of the CIA", in: : center for the study of Intelligence and the Nixon Presidential Library, President Nixon and the Role of Intelligence in the 1973 Arab-Israeli War, 30 January 2013,

Ray S. Cline, "Opinion: Policy without Intelligence", Foreign Policy, No. 17 (Winter 1974-1975), pp. 121-135

Statement of DCI before the House of Representatives Select Committee on Intelligence, 4 August 1975, See:

http://www.nsa.gov/about/cryptologic_heritage/60th/interactive_timeline/Content/1970s/documents/19750806_1970_Doc_3993964_DCI.pdf

Mathew Penny, "Intelligence and the 1973 Arab-Israeli War" in: center for the study of Intelligence and the Nixon Presidential Library, President Nixon and the Role of Intelligence in the 1973 Arab-Israeli War, 30 January 2013

Avi Shlaim, "Failures in National Intelligence Estimates: The Case of the Yom Kippur War", World Politics, Vol. 28 (3), April 1978, pp. 348-380.

Richard W. Shryock, "The Intelligence Community Post Mortem Program, 1973-1975", CIA, Center for the Study of Intelligence, Fall 1977.

בעז וונטיק זכי שלום, "כישלון המודיעין האמריקני בדרך אל מלחמת יום הכיפורים", עיונים בתקומת ישראל, כרך 22 (2012), עמ' 122-151

"Nixon and the Role of Intelligence in the 1973 Arab-Israeli War", Conference, CIA Historical Collections Division, The Nixon Foundation and the National Archives, 30 January, 2013. see: <http://nixonfoundation.org/2013/01/cia-forum-on-rn-and-the-arab-israeli-war/>